

УДК 339.9Л. А. ШИЛО^{1*}, І. В. ЗАХАРЕНКО¹, Ю. В. КАСЯН¹¹Каф. «Облік, аудит та інтелектуальна власність», Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна, вул. Лазаряна, 2, Дніпропетровськ, Україна, 49010, тел. +38 (056) 373 15 69**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

В роботі досліджуються причини формування глобалізаційних процесів, їх вплив на функціонування світової економіки та можливі негативні та позитивні наслідки. Розглянуто роль конкуренції в умовах глобалізації та висвітлено аспекти її історичного розвитку.

Ключові слова: глобалізація; світова економіка; інтеграція; регіоналізація; транснаціоналізація

Постановка проблеми

Процеси інтернаціоналізації, міжнародного співробітництва, взаємозближення держав та регіонів, що набули значного поширення останнім часом, є характерними рисами економічного розвитку сьогодення.

Тема глобалізації не втрачає актуальності, адже це явище є однією з найбільш впливових сил, що визначають хід розвитку нашого суспільства. В умовах глобалізації усі процеси, що відбуваються в суспільстві (економічний, політичний, юридичний, соціальний) є взаємозалежними та взаємопов'язаними і не можуть розглядатися окремо. Глобалізація торкається практично всіх сфер суспільного життя, включаючи економіку, політику, ідеологію, соціальну галузь, культуру, екологію, безпеку, спосіб життя, а також самі умови існування людства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

З кожним днем глобалізація набуває все більших масштабів, все сильніше поглинає не лише світову економіку, а й інші сфери діяльності людини. Зважаючи на це, питання глобалізації широко висвітлено у працях багатьох науковців. Цілу низку ґрунтовних досліджень феномену глобалізації було здійснено в останніх публікаціях українських та російських дослідників Н. Стукала, В. Лещука, В. Медведєва, І. Осадчої, О. Білоуса, О. Гончаренка, О. Зернецької, М. Махальченка, С. Кримського, Д. Лук'яненка, В. Зеленка, Ю. Макогона, В. Андрущенко, Є. Камінського, В. Кременя,

Ю. Павленка, Ю. Пахомова та ін. Особливу увагу українськими вченими у дослідженнях приділено вивченню наслідків глобалізації, впливу глобалізаційних процесів на формування зовнішньополітичної стратегії України.

Мета статті

Визначення поняття «глобалізація», її складових елементів та впливу на розвиток національної економіки; характеристика глобалізаційних процесів, їх позитивних та негативних сторін.

Викладення основного матеріалу

Глобалізація – це неминуче явище в історії людства, яке полягає в тому, що світ в результаті обміну товарами і продуктами, інформацією, знаннями та культурними цінностями стає більш взаємопов'язаним. Однак за останнє десятиріччя темпи цієї глобальної інтеграції стали набагато швидшими та вражаючими завдяки безпрецедентним досягненням в таких сферах, як технологія, засоби зв'язку, наука, транспорт і промисловість.

За особистим визначенням Стукала Н. В. «Глобалізація є системоутворюючим процесом, характерними рисами якого є: виникнення національних органів регулювання, що сприяють спільному вирішенню економічних завдань та уніфікації господарських механізмів; інтернаціоналізації грошових відносин; формуванню стійкості взаємозв'язків між державою та транснаціональним капіталом; підвищенню ролі транснаціональних та наддержавних економіч-

них, політичних, галузевих інституціональних структур; створенню глобального інформаційного простору; збільшенню обсягів міжнародної торгівлі товарами та послугами за умов зменшення торговельних бар'єрів та на базі розвинутої правової системи міжнародних правил, зокрема СОТ (Світової організації торгівлі)» [1, С. 12].

Витоками процесу глобалізації сягає XII-XIII ст., коли одночасно з початком розвитку ринкових (капіталістичних) відносин в Західній Європі почалося бурхливе зростання європейської торгівлі і формування «європейської світової економіки». Нового поштовху розвиток глобалізації набув у XVI-XVII ст. завдяки успіхам в мореплаванні і географічним відкриттям. В результаті територія діяльності португальських та іспанських торговців поширилася по всьому світу. Розпочалася колонізація Америки. У XVII столітті Голландська Ост-Індська компанія, що торгувала з багатьма азіатськими країнами, стала першою справжньою міжнаціональною компанією. У XIX столітті швидка індустріалізація призвела до зростання торгівлі та інвестицій між європейськими державами, їх колоніями і США. У цей період несправедлива торгівля з країнами, що розвиваються, носила характер імперіалістичної експлуатації.

У перші десятиліття XX століття не зважаючи на воєнні конфлікти та економічні кризи процеси глобалізації тривали і після Другої світової війни відновилися в прискореному темпі. Цьому сприяли поліпшення в технології, які привели до швидкого морського, залізничного і повітряного перевезення, а також до доступності міжнародного телефонного зв'язку.

Новим етапом у розвитку глобалізації стало створення економічних союзів, великих регіо-

нальних зон економічної інтеграції, що передбачають скасування митних зборів, вільний рух праці та капіталу.

Таким чином, основними причинами формування глобалізаційних процесів стали:

- процес інтернаціоналізації, який приводить до поглиблення співробітництва між країнами та посилення їх взаємозалежності;

- науково-технічний прогрес (вихід на якісно новий технічний рівень організаційно-економічних відносин, транспортних та комунікаційних зв'язків завдяки появі інформаційних технологій);

- загострення проблем, що є загальними для всіх країн світу і важливими з точки зору збереження та розвитку людської цивілізації.

На сучасному етапі розвитку глобалізації особливого значення набуває розробка засад аналізу і прогнозування основних процесів соціального розвитку регіонального рівня на основі моделей відтворення світу як сукупності взаємопов'язаних регіонів. Серед багатьох інших проектів велике значення має доповідь В. Леонтьєва «Майбутнє світової економіки», у якій змодельовані перспективи впливу економічних і політичних проблем на міжнародну стратегію розвитку та способу життя. При цьому для зручності виконання аналізу прийнято поділяти глобальну економіку на елементи, наведені на рис.1.

Хоча глобалізація і прискорює розвиток людства та є його наслідком, вона являє собою непростий процес, до якого потрібно пристосуватися і який створює серйозні проблеми та труднощі. Такі швидкі темпи змін можуть прийняти загрозливий характер, і більшість країн намагаються їх контролювати або управляти ними.

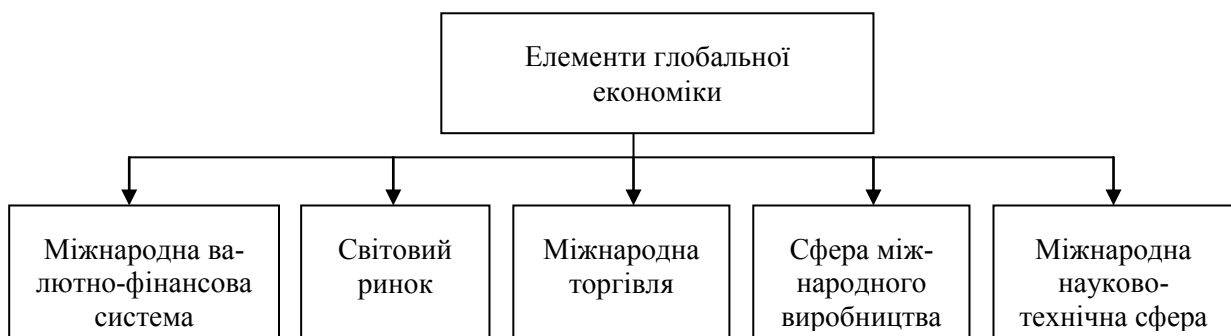

Рис. 1. Елементи глобальної економіки

Стрімке прискорення глобальних процесів у світовій економіці є результатом низки технологічних, економічних та політичних факторів. Серед яких Стукало Н. В. виділяє такі:

1. Науково-технологічний фактор. Визначається здобутками від використання досягнень науки й техніки, високого фахового рівня працівників у промислово розвинених країнах світу; зменшенням витрат сировини, матеріалів, енергії, інших ресурсів на виготовлення одиниці продукції.

2. Виробничо-технічний фактор – різке збільшення масштабів виробництва, поширення ТНК, якісно новий рівень розвитку транспортних засобів і зв'язку, які забезпечують швидке пересування між країнами товарів та послуг, виробничих ресурсів та об'єктів інтелектуальної власності з метою збільшення прибутковості їх використання.

3. Правовий фактор – створення інтеграційних угруповань супроводжується уніфікацією норм господарського права різних країн, створенням єдиного правового поля щодо регулювання соціально-економічної сфери. Підвищується глобальна регулююча роль міжнародних економічних і фінансових організацій на основі розробки під їх керівництвом універсальних

норм, стандартів і правил для розвитку світогосподарських зв'язків.

4. Соціологічний фактор, який проявляється в подоланні національної обмеженості, зменшенні впливу традицій та звичаїв народів світу, підвищенні мобільності населення планети. Всі перелічені обставини породжують значні зміни в характері сучасних міграційних процесів.

5. Екологічний фактор – проявляється у поєднанні зусиль суб'єктів міжнародних економічних відносин, спрямованих на розв'язання суперечності між суспільством і природою, яка наблизилась до критичної межі. Останнім часом ця проблема набула планетарного масштабу [2, с. 49-56].

У вузькому значенні глобалізацію можна визначити як вищу стадію інтернаціоналізації. У більш широкому розумінні – це сукупність таких процесів і явищ, як транскордонні потоки товарів, послуг, капіталу, технологій, інформації та міждержавне переміщення людей; територіальну та інституціональну інтеграцію ринків; переважання орієнтації на світовий ринок у торгівлі, інвестуванні та інших транзакціях.

Посилення взаємозв'язків національних економік країн світу виражається у різних економічних процесах (рис. 2).

Рис. 2. Прояв глобалізаційних процесів у світовій економіці

На сьогодні феномен глобалізації, вже вийшовши за суто економічні межі, охопив практично всі сфери суспільної діяльності. В умовах поглиблення процесу глобалізації функціонування системи міжнародної економіки характеризується, з одного боку, неоднорідністю темпів розвитку та потенціалу країн світу, а з іншого – зростанням взаємозалежності та взаємопроникнення, що може стати джерелом ризиків для економічної безпеки держави.

Вважається, що економіка глобалізується внаслідок виникнення нових форм конкуренції, в наслідок чого зростаюча кількість суб'єктів міжнародних економічних відносин не має прив'язки до якоїсь конкретної держави. Глобалізація проявляється, зокрема, в підсиленні ролі наднаціональних та транснаціональних структур, які є учасниками системи міжнародних відносин: ООН, регіональні інтеграційні угруповання, СОТ, ТНК, а також в підвищенні пріоритету прав та свобод людини, універсалізації норм й соціальних стандартів.

Особливість міжнародної конкуренції полягає у тому, що вона формується в економічному, законодавчому, політичному і соціокультурному середовищах. Тому зміни у міжнародному середовищі мають великий вплив на інтенсивність та характер міжнародної конкуренції.

Виступаючи регулятором ринку, міжнародна конкуренція впливає на рівень продуктивності виробництва у національній економіці. Завдяки міжнародній конкуренції рівні продуктивності виробництва різних країн стають взаємозалежними, тобто через міжнародну торгівлю збільшується продуктивність використання ресурсів країн, вони спеціалізуються на тих сегментах ринку, де національні товаровиробники більш конкурентоспроможні ніж іноземні. Поширення взаємозалежності впливає на вразливість світової системи локальних та регіональних проблем, що може принципово змінювати фактори сталого соціального та економічного розвитку.

Економічна глобалізація є цілісністю та єдністю світового господарства, що базується на посиленні відкритості національних ринків, поглибленні міжнародного поділу та кооперації праці, зростаючій інституціоналізації економічної сфери, збільшенні обсягів та диверсифікації структури міжнародної торгівлі, міжнародних прямих і портфельних інвестицій в національну економіку і зростанні ролі інтелекту,

інформації, технологій, менеджменту та маркетингу.

Однак, наслідками глобалізації економіки є не лише вигоди від зростання участі країн в світових економічних процесах, але й висока ймовірність втрат, зростання ризиків. Глобалізація передбачає, що країни стають не просто взаємозалежними з причини формування системи міжнародного інтегрованого виробництва, зростання обсягів світової торгівлі та потоків іноземних інвестицій, інтенсифікації руху технологічних нововведень тощо, але й більш вразливими щодо негативного впливу світогосподарських зв'язків.

Наслідки глобалізації є важливою темою для досліджень, тому у своїй праці В.П. Лещук виділяє їх позитивні та негативні сторони.

До позитивних сторін глобалізації В. П. Лещук відносить:

- сприяння міжнародному розподілу праці і як наслідок – поглиблення спеціалізації;
- економію на масштабах виробництва, що потенційно призводить до скорочення витрат, а відповідно – до зниження цін;
- вільну торгівлю, яка є основою глобалізації та ведеться на взаємовигідних умовах, що задовольняють всі сторони;
- в умовах вільної торгівлі посилюється конкуренція, яка сприяє розвитку нових технологій і швидкому їх розповсюдженню;
- глобалізація призводить до більш жорсткої конкуренції на традиційних ринках. У таких умовах найбільшу владу отримує споживач, оскільки право вибору залишається за ним;
- внаслідок міжнародного розподілу праці, швидкого впровадження нових технологій, раціоналізації виробництва, впровадження інновацій зростає продуктивність праці;
- дає змогу мобілізувати більший обсяг фінансового капіталу з меншими затратами;
- глобалізація робить можливим швидке вирішення проблем у розвитку людства, у першу чергу, економічних. Це досягається за рахунок нарощування ресурсів, координації дій, об'єднання зусиль.

Крім цього, до негативних наслідків від глобалізації, на думку В. П. Лещука, можна віднести:

- нерівномірний розподіл переваг від глобалізації між окремими країнами та галузями національної економіки;

– внаслідок міжнародного розподілу праці можливий спад рівня індустріального розвитку окремих країн;

– загрозу переходу контролю над економікою певної країни в інші руки;

– можливість дестабілізації фінансової сфери окремої країни з незалежних від неї причин. Взаємозалежності національних економік призводять до поширення нестабільності з окремих країн в інші або на регіони;

– можливу втрату національної ідентичності окремих країн, яка формувалась віками;

– посилення технологічного відставання країн, що розвиваються;

– зростання залежності стабільності окремих країн від визначених не ними правил функціонування світової економічної системи;

– для досягнення іншими країнами рівня економічно розвинених держав їм потрібні додаткові фінансові ресурси. Зростає їхній борг міжнародним фінансовим організаціям, що є перешкодою подальшого розвитку: борг потрібно буде повернути. [3, С. 120-121]

Саме тому глобалізація, як суперечливий процес, потребує регулювання на національному та міждержавному рівнях.

Висновки

1. На думку авторів статті, глобалізація постає досить суперечливим явищем. Вона є характерним та неминучим етапом розвитку світової економіки та людства взагалі.

2. Наслідками глобалізації, що характеризується інтеграцією світових ринків та регіональних економік, є прискорення економічного зро-

стання, темпів впровадження сучасних технологій та методів менеджменту.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Стукало, Н. Глобалізація та розвиток фінансової системи України : монографія / Н. Стукало. – Д. : Вид-во «Інновація», 2006. – 248 с.
2. Стукало, А. Глобалізація мирової економіки / А. Стукало, Т. Авдеева // *Международная жизнь*. – 2000. – № 5.
3. Лещук, В. Фінансова глобалізація в умовах глобалізації світової економіки / В. Лещук // *Наук. вісн. НЛТУ України*. – 2010. – Вип. 20.12.
4. Медведев, В. Глобалізація економіки: тенденції и противоречия / В. Медведев // *Мировая экономика и международные отношения*. – 2004. – № 2.
5. Орехова, Т. В. Теоретико-методологічні основи дослідження процесу еволюції транснаціональної стратегії бізнесу в умовах глобалізації / Т. В. Орехова // *Проблеми развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: сб. науч. тр.*— Донецк : ДонНУ. – 2007.
6. Осадчая, И. Глобалізація и государство: новое в регулировании экономики развитых стран / И. Осадчая // *Мировая экономика и международные отношения*. – 2002. – № 11.
7. Інноваційно-технологічний розвиток України: стан, проблеми, стратегічні перспективи // *Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів: аналітичні матеріали до парламентських слухань* / Л. І. Федулова, Ю. М. Бажал, І. А. Шовкун та ін. / за ред. І. І. Федулової, Г. О. Андрощука; Ін-т екон. та прогноз. НАН України. – К., 2009. – 196 с.

Л. А. ШИЛО^{1*}, И. В. ЗАХАРЕНКО¹, Ю. В. КАСЯН¹

^{1*}Каф. «Учет, аудит и интеллектуальная собственность», Днепропетровский национальный университет железнодорожного транспорта имени академика В. Лазаряна, ул. Лазаряна, 2, Днепропетровск, Украина, 49010, тел. +38 (056) 373 15 69

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ МИРОВОЙ ЭКОНОМИКИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

В работе исследуются причины формирования глобализационных процессов, их влияние на функционирование мировой экономики и возможные негативные и позитивные последствия. Рассмотрена роль конкуренции в условиях глобализации и освещены аспекты ее исторического развития.

Ключевые слова: глобализация; мировая экономика; интеграция; регионализация; транснационализация

L. SHILOH^{1*}, I. ZAKHARENKO¹, Yu. KASIAN¹

¹Department «Accounting, Auditing, and intellectual property» of Dnipropetrovsk National University of Railway Transport named after Academician V. Lazaryan, Lazaryan Str., 2, Dnepropetrovsk, Ukraine, 49010, tel. +38 (056) 373 15 69

FEATURES OF THE WORLD ECONOMY IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

We study the causes of the formation processes of globalization and their impact on the functioning of the world economy and the potential negative and positive consequences. Examined the role of competition in the context of globalization and highlight aspects of its historical development.

Keywords: globalization; the world economy; integration; regionalization; transnationalization

Надійшла до редколегії 16.05.2013.

Прийнята до друку 17.06.2013.